

SA'DIY SHEROZIY VA UNING IJOD MAHSULI "GULISTON" VA "BO'STON"

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7460662>

Nodira RIXSIBOYEVA,
TDSHU, 2-kurs magistranti,
Toshkent. O'zbekiston.
Tel: +99890 0414034;
E-mail: nrixsiboyeva@mail.ru

Annotatsiya. *Maqolada buyuk fors-tojik adabiyotining namoyondasi, badiiy mahorat va iste'dod egasi bo'lgan Muslihiddin Sa'diy Sheroziyning Guliston asari va uning o'zbekcha tarjimasi borasida fikr-mulohazalar keltirilgan bo'lib, uning tarjimasidagi o'ziga xoslik va asl mazmuniga oid bazi masalalarga ham alohida to'xtalib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Sa'diy Sheroziy, Guliston, o'zbekcha tarjima, Bo'ston.*

Аннотация: *В статье рассматривается книга Муслихиддина Саади Шерози под названием «Гулистон», проявление великой арабо-таджикской литературы, художественного мастерства и талантов, а также некоторые вопросы, связанные с уникальностью и оригинальным содержанием его перевода.*

Ключевые слова: *Саади Шерозий, Гулистан, узбекский перевод, Бостон.*

Abstract: *The article discusses of the book which is named "Guliston" written by Muslihiddin Sa'di Sherazi, a manifestation of great Arabic-Tajik literature, artistic skills and talents, and some issues related to the uniqueness and original content of his translation.*

Keywords: *Sa'di Sheroziy, Guliston, Uzbek translation, Boston.*

Markaziy Osiyodagi xayrli o'zgarishlar, jumladan, o'zbek va tojik xalqlarini bir-biriga bog'lab turgan azaliy do'stlik rishtalarining jadallik bilan tiklanib borayotgani ikki mamlakat o'rtasidagi ilmiy, jumladan, adabiy hamkorlikni kengaytirishga yangi imkoniyatlar yaratayotir. Bu borada Prezidentimiz tomonidan barchamizga saboq bo'lishga arzirli yangi-yangi tashabbuslar ko'rsatilmogda. Jumladan, 2018 yil 9-10 mart kunlari davlatimiz rahbarining qardosh Tojikistonga amalga oshirgan rasmiy tashrifi chog'ida Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy o'rtasidagi mustahkam do'stlikning ramziy ifodasi sifatida ikki buyuk adibning bir-biri haqidagi qimmatli fikrlarini o'zida mujassamlashtirgan o'zbek, tojik

va rus tillaridagi “Jomiy va Navoiy” kitobining qo‘shni mamlakat rahbari Imomali Rahmonga taqdim etilgani ham o‘zbekistonlik, ham tojikistonlik tadqiqotchilar uchun ibrat bo‘ldi.[1, 310]

Umumbashariy sivilizatsiya zarvaraqlaridan o‘rin olgan, ulkan adabiy meros qoldirgan allomalar fors-tojik adabiyotida ko‘plab topiladi. Fors-tojik adabiyoti umuminsoniy qimmatga molik madaniy-ma’naviy xazinaga benazir hissa qo‘shgan Sa’diy Sheroziy jahon adabiyotida o‘chmas iz qoldirgan shunday buyuk mutafakkirlardandir.

Umumbashariy sivilizatsiyaga qo‘shgan benazir hissasining e’tirofi sifatida 21 aprel YUNESKO tomonidan “Buyuk fors shoiri va gumanisti Shayx Sa’diy Sheroziyni xotirlash kuni” deb e’lon qilingani bejiz emas. Zero, adib ijodini boshidan oxirigacha bir shodaga aylantirgan mavzu – inson, uning quvonchu tashvishlari, baxtu saodatiyu dardu alamlari, kamolotiyu tubanligi sabablari bo‘lib, ularning barchasi, so‘zsiz, tuganmas va doimo barhayot mavzulardir.

Shoirning bizga malum va mashhur asarlaridan biri bu Guliston va Bo‘stonidir. Ushbu ikki asarning o‘zbekcha tarjimasi XX asrning 70-yillarida ilk bor nashr etilgan bo‘lib, bugun ularni topishda nafaqat oddiy o‘quvchi, balki mutaxassislar ham katta qiyinchilik sezayotgandi.

Sa’diy Sheroziy ijodining mahsuli dunyoning o‘nlab tillariga tarjima qilingani uning ahamiyati nechog‘li yuqoriligidan dalolat beradi. Mutafakkir asarlari tarjimasi haqida so‘z ketganda, Shoislom Shomuhamedovning Sa’diyga xos betakror ruhiyatni saqlab qolgan, ya’ni barchaga ma’lum haqiqatni shoirforschada bayon etganidek yuksak nazokat va fusunkor shaklda o‘zbek tilida ifodalay olganini alohida ta’kidlash joiz. [2, 73-77]

Darhaqiqat, Sh.Shomuhamedov o‘zbek ilm-fani va adabiyotida chuqur iz qoldirgan serqirra mutafakkirlardan edi. Ushbu fikrning isboti sifatida Shoislom Shomuhamedov qalami ostidan chiqqan ilmiy tadqiqotlar, tarjima va badiiy asarlarning jami adadi olti yuzdan ortiqligi hamda forschadan qilingan tarjimalar nashrining umumiy soni bir milliondan oshganini eslatish mumkin. Bu borada gap ketganda, shubhasiz, Sa’diyning “Guliston” va “Bo‘ston” asarlari tarjimasini alohida ta’kidlash joiz.

“Guliston” didaktik asarlarga qayta-qayta murojaat qilish hayotiy zaruratga aylanmoqda. Biroq, ushbu ikki asarning o‘zbekcha tarjimasi XX asrning 70-yillarida ilk bor nashr etilib, bugun ularni topish amrimahol bo‘lib qolgani ham sir emas. Hatto mazkur nodir asarlarning o‘zbekcha tarjimasini topishda nafaqat oddiy o‘quvchi, balki mutaxassislar ham katta qiyinchilik sezmoqda.

Endi bu muammolarga hojat qolmadi. Gap shundaki, Sa’diy Sheroziy ijodining gultojlaridan sanalmish “Guliston” asarining o‘zbekcha tarjimasi hamda "Sa’diy fenomeni" kitobi Moskvada nashr etildi. “Guliston” she’rlarni forschadan G‘afur G‘ulom bilan Shoislom Shomuhamedov, nasr qismini Rustam Komilov tarjima qilgan. Sheroziy she’riyatidan – “Bo‘ston”ni forsiydan Xalqaro Firdavsiy mukofotining laureati Shoislom Shomuhamedov o‘zbek tiliga o‘giran. Ushbu xayrli ishni Alisher Shomuhamedov, Zohidullo Munavvarov hamda Sardor Mirzajonov amalga oshirdilar.

Ushbu nodir asarlar o‘zbekcha tarjimasining yangi nashrlari kitob javoningizdagi sara asarlar qatoridan o‘rin olishiga shubha yo‘q.

Fors tojik adabiyotida Sa’diyning maqomi juda yuksak. Xususan, boy hayotiy tajriba asosida yaratgan «Bo‘ston» (1257) va «Guliston» (1258) asarlari unga olamshumul shuhrat keltirdi.

«Guliston» asari sakkiz bobdan iborat bo‘lib, uning tarkibiy tuzilishi quyidagicha: debocha; birinchi bob — podshohlar siyrati zikrida; ikkinchi bob — darveshlar axloqi zikrida; uchinchi bob — qanoat fazilati zikrida; to‘rtinchi bob sukut saqlashning foydalari zikrida; beshinchi bob — ishq va yoshlik zikrida; oltinchi bob — qarilik va zaiflik zikrida; yettinchi bob — tarbiyat ta’siri zikrida; sakkizinchi bob — suhbat odobi zikrida [3, 42].

Sa’diyning g‘azal janrining kashshofi va ustodi sifatida ham ulug‘lashadi, chunki ungacha forsiy sheriyaatning yetakchi janrlari qasida, doston, masnaviy, qit‘a va ruboiy edi. Rudakiy, Sanoiy, Xoqoniy, Jamodiddin va Kamoliddin Isfahoniylar ko‘plab g‘azallar yozgan bo‘lsalar-da, ular qasida va qit‘a xarakteriga ega bo‘lib, o‘zaro mustaqil alohida baytlardan g‘azal yaratish an‘anasini Sa’diy boshlab berdi. U g‘azalchilikdagi o‘zigacha olib borilgan izlanish va tajribalarni rivojlantirib, g‘azalni takomilga yetkazdi, keyin Xusrav Dehlaviy, Hasan Dehlaviy, Xoju Kirmoniy kabi zabardast shoirlar uni yanada taraqqiy

ettirib, Hofiz Sheroziyga yetkazdilar, Hofiz esa uni yuksak cho‘qqiga olib chiqdi. Sa‘diy g‘azallari 4 devondan iborat bo‘lib, ular «Tayyibot» («Latif g‘azallar»). «Badoe’» («Yangi g‘azallar»), «Xavotim» («Xotima g‘azallar») va «G‘azaliyoti qadim») («Eski g‘azallar»)dan iborat.

«Guliston»ga ergashib ko‘plab asarlar yozilgan, lekin ulardan faqat 3 tasi: Abdurahmon Jomiyning «Bahoriston»i, Majiddin Xofiyping «Xoriston»i, Habib Qooniyning «Parishon»i shuhrat qozongan.

«Guliston» XVII asrning birinchi yarmidayoq Yevropa tillariga tarjima qilinib, tarqala boshlagan. U ilk bor frantsuz diplomati Andre Ris tomonidan frantsuz tiliga o‘girilib, 1634 yili Parijda nashr etilgan. Bu tarjima juda erkin bajarilgan va mukammal bo‘lmasa-da, ko‘pchilikning e‘tiborini tortadi. 1635 yili asar frantsuzchadan nemis tiliga tarjima qilingan. Shundan keyin boshqa g‘arb tillari, shuningdek, rus tiliga ham o‘girilgan. Rus tilida «Guliston» (1957. 1959) va «Bo‘ston» (1963) asarlarining mukammal tarjimalari bosilib chiqqan.

«Sa‘diy yolg‘iz Eron emas, balki Osiyoning, Afriqoning hamma yerida hurmatli bir faylasufdir. Uning tarzi bayonining tarovatini va ifodasining qimmatini Ovrupo ilmu adab ahli ham ko‘pdan beri tan olganlar», — deb yozadi mashhur major olimi Xerman Vamberi. Buyuk nemis shoiri va mutafakkiri I. V. Hyote Sa‘diyini «juda mahsuldor va fayzli», «hayot tajribasi bilan boyigan juda yaxshi shoir» deb hisoblagan.

Mashhur frantsuz faylasufi va adibi Volter «Guliston»dan xabardor bo‘lgan va ba‘zi she‘rlarida undan foydalangan. Taniqli frantsuz masalchisi Lafonten ham «Guliston»dagi hikoyat va naqlardan o‘z masallarida istifoda etgan. Ulug‘ rus shoiri A. S. Pushkin: «Sa‘diy va Hofiz asarlarining pinhoni asroriga yetgunimcha she‘rlarimda quvonchbaxsh jihatlar va hayotdo‘stlik kam uchrardi», — degan edi.

Sa‘diy asarlari qadimdan o‘zbek xalqi orasida ham mashhur. «Bo‘ston» va «Guliston» asarlari madrasalarda asosiy darsliklar sifatida o‘qitilib kelgan. Mumtoz shoirlarimiz bu ulug‘ so‘z sanatkorigan o‘rganganlar, ta‘sirlanganlar. Alisher Navoiyning «Mahbub ul-qulub», Xojaning «Gulzor», Abdulla Avloniyning «Turkiy «Guliston» yoxud axloq» asarlari bevosita Sa‘diy «Guliston»i ta‘sirida yaratilgan. «Devoni Foni»da Sa‘diy g‘azaliga 22 ga tatabbu‘, uning tavrada 4 ta g‘azal mavjud.

Bu asarni birinchi marta 1390—1391 yillarda XIV asr o‘zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri Sayfi Saroyi «Guliston bit-turkiy» nomi bilan Misrda tarjima qilgan [4 , 11-15].

XIX asrda «Guliston» Xiva xoni Muhammad Rahimxon II — Feruz topshirig‘i bilan zabardast shoir va mohir mugarjim Muhammadrizo Ogahiy tomonidan ikkinchi marta o‘zbek tiliga tarjima qilinadi. «Guliston»ning uchinchi tarjimasi toshkentlik mudarris va shoir Mullo Murodxo‘ja Solihxo‘ja o‘g‘li qalamiga mansub bo‘lib, u «Shavqi Guliston» deb atalgan. «Murodxo‘ja madrasa talabalari ehtiyojini hisobga olib, asarning qiyin so‘z va iboratlarini sharhlagan va forsiy originalini ham qo‘shib, «G‘ulomiya» matbaasida nashr ettiradi» (1909).

1968 yili «Guliston»ning to‘rtinchi tarjimasi bosilib chiqdi. Asardagi she’rlarni G‘afur G‘ulom va Shoislom Shomuhamedov, nasr qismini Rustam Komilovlar o‘zbekchallashtirishgan.

Bir so‘z bilan aytganda Sa‘diyning Guliston asari o‘zining nozik badiiy vazni va mazmuniy qiymati bilan alohida vaznga egadir. Uni o‘rganish va tahlil qilish borasidagi urinishlar borasida yuqorida fikr yiritib o‘tdik. Shu narsa ayonki, asarning tarjima ishlari muvaffaqiyatli amalga oshgan bo‘lib asl mohiyat va talqin borasida anchagina badiiy va ilmiy yutuqlarga erishilgan. Albatta asarni tushunish uchun fors va arab tillaridan ham boxabar bo‘lish talab qilinadi. Chunki arab tili tasiri va leksik zaxirasi ushbu asarning yaratilishida muhim rol o‘ynagan.

REFERENCES

1. Xayrullaev M.M. Uyg‘onish davri va Sharq mutafakkirlari. Toshkent: O‘zbekiston, 1971. - 310 b.
2. K. B. Murotmusaev, M.Z. Dzhelyalov, M.J. Boltaeva. Psychological Aspects Of Human Health And The Power Of Love. The American Journal of Applied sciences. February 25, 2021 p 73-77.
3. Hayitmetova A. “Bo‘ston” va o‘zbek adabiyoti // Shayx Sa‘diy va o‘zbek adabiyoti. – Tehron-Toshkent, 2004. 42-b.
4. Bunyod Nasirov. “Catering In Uzbekistan From The History Of The System”. The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research. February 26, 2021 | Pages: 11-15.
5. Shayx Sa‘diy Sheroziy. Guliston. Toshkent: Abdulla Qodiriy nomli xalq merosi nashriyoti, 1993. – 247 b.

6. Салиева, М. К. (2020). Принципы информационно-правовой связи и школы государственного управления. *European Journal of Humanities and Social Sciences*, (4), 10-18.
7. Khodjaeva, N. (2019). SEMANTICS OF KINSHIP TERMS AS A FORM OF ADDRESS IN UZBEK TRANSLATIONS OF PREMCHAND. *Theoretical & Applied Science*, (8), 107-110.
8. KHODJAEVA, N. B. (2021). PREMCHAND'S VARDAN IN UZBEKISTAN: TRANSLATION ISSUES OF SOME CULTURAL SPECIFIC WORDS. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука*, (12), 374-377.
9. KHODJAEVA, N. The Development of Indian Literature in Uzbekistan: *Historiography of Translation. History of Translation in India*, 431.
10. Ходжаева, Н., & Губаева, Х. (2020). ISSUES ON TRANSLATION OF CHARACTER SPEECH (ON THE EXAMPLE OF KOREAN-UZBEK LITERATURE). *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА*, 3(4).
11. Khodjayeva, N. (2021). The issues of stylistics on translation of historical costumes. *ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH*, 10(4), 534-543.